

WSTĘP

Są dzieci, które wypowiadają się w szkole z łatwością, a nawet upodobaniem. Umieją zaspokajać w ten sposób potrzeby poznawcze, a także demonstrować własną osobę, czy wiedzę. Są także takie, którym kontakt z nauczycielem przychodzi z trudem. Stawianie pytań, formułowanie własnych przemyśleń sprawia im wiele kłopotów. Być może przyczyna tego tkwi w dotychczasowych doświadczeniach komunikacyjnych dziecka, może w zwyczajach językowych wyniesionych ze środowiska rodzinnego, w którym pozycja dziecka była odmienna od jego miejsca w środowisku szkolnym. Być może jest to efekt zmian w ich kompetencji językowej, będących efektem doświadczania komunikacji. Dla wyjaśnienia tego zjawiska warto przeanalizować związek między jakością komunikacji a jakością aktywności językowej wyrażoną w pytaniach i wypowiedziach dzieci w trakcie zajęć szkolnych, w warunkach edukacyjnej komunikacji.

Ilekczo słyszę od nauczycieli, zwłaszcza klas początkowych, iż planują aktywność językową ucznia, tylekroć budzi się we mnie obawa, że proces ten nie będzie miał wiele wspólnego ze stymulacją językową i będzie on po raz kolejny przeprowadzony zgodnie ze schematem: nauczyciel pyta, uczeń odpowiada według zaplanowanego i przyjętego wzorca.

Nauczyciel dosyć często nie oczekuje od dziecka innej odpowiedzi niż przez niego przewidywana i nie słucha tego, co dziecko mówi. Nie umożliwia przez to dziecku wykorzystania kompetencji językowej, wymagając w wypowiedziach reduplikacji użytych szkolnych form wypowiedzi. Tymczasem kompetencja językowa dziecka, wyrażająca się w jego wypowiedziach i pytaniach jest zjawiskiem wyjątkowym w edukacji, ulotnym i bardzo złożonym. A co istotne dla dziecka z klas początkowych ma swój wyraz przede wszystkim w mówieniu.

W złożonych kontaktach międzyludzkich, w porozumiewaniu się, mówienie odgrywa szczególną rolę, a wśród sytuacji komunikacyjnych – rolę taką odgrywają sytuacje spotkania osób rozmawiających ze sobą. Nikt nie pozostaje bez doznania uczestnictwa w nich. Jest też szczególną sytuacją w kontaktach nauczyciela i dziecka, w różnych tematycznie działaniach edukacyjnych. Była przedmiotem analiz językowych, psycholingwistycznych i socjolingwistycznych. Badania pedagogiczne odnosiły się raczej do badania komunikacji w kontekście stwierdzenia efektywności celów edukacyjnych. Jednakże pełny opis jej funkcjonowania wymaga transdyscyplinarnego podejścia, szczególnie gdy obszar badań wyznacza wiek dziecka, które rozpoczyna edukację szkolną lub jest uczniem klas początkowych.

Komunikacja codzienna w rodzinie, będąc dla dziecka podstawową formą porozumiewania się z dorosłym, a także komunikacja edukacyjna z nauczycielem charakteryzuje się specyficzną odrębnością, wynikającą z jej cech: bezpośredniości, interakcyjności oraz potencjalności języka jako narzędzia komunikacji. Gromadzą się więc w niej wszystkie elementy procesu komunikacji interpersonalnej, w szczególnie sposób usadowione ze względu na cechy podmiotów porozumiewających się i specyfiki kompetencji językowej dziecka w rozwoju.

Aby lepiej rozumieć rozwój dziecka i właściwie planować sprzyjającą temu rozwojowi edukację, nie sposób pominąć pytań o zmiany w kompetencji językowej. Jest to pytanie o komunikowanie się dziecka z dorosłymi, z nauczycielem w różnych sytuacjach edukacyjnych. Jest to pytanie o doświadczenia komunikacyjne i o zachowania oraz umiejętności z tych doświadczeń wynikające. To pytanie o aktywność językową wyrażoną w pytaniach i wypowiedziach, w formach językowej sprawności.

W specyfikę kontaktu dziecka i nauczyciela wpisana jest zarówno asymetria relacji jej uczestników, jak i asymetria umiejętności, a także nawyków językowych, intencji i odmienności widzenia świata oraz siebie w nim, jak również niepowtarzalności i ulotności zjawiska rozmowy. Pytanie zatem jakiej komunikacji doświadcza dziecko, porozumiewając się z dorosłym – nauczycielem w czasie zajęć szkolnych, to pytanie zarówno o strukturę, przebieg, interakcyjność, relacje, a także o swoiste dla edukacji: wypowiedzi i pytania

Książka ta to próba odpowiedzi na postawione pytania. Jej celem jest pobudzenie wrażliwości i świadomości nauczycieli i kandydatów na nauczycieli na rolę wypowiedzi i pytań w komunikacji między nimi i dziećmi. Do nich jest kierowana analiza form wypowiedzi językowych w kontekście komunikacji nauczyciela i dziecka. Do nich również kierowana jest analiza wybranych przykładów i planowanych scenariuszy zajęć szkolnych w klasach 1-3 ze wskazaniem na partycypację kompetencji językowych w wypowiedziach i pytaniach nauczyciela i uczniów.

Odpowiedź na pytanie, czego doświadcza dziecko w komunikacji z nauczycielem ma bowiem podstawowe znaczenie dla właściwej relacji nauczyciela i ucznia w młodszy wieku szkolnym. Wiedza o tym, jakie są doznania dziecka w czasie kontaktu z nauczycielem i jak przebiega porozumiewanie się, jak przejawia się w nim kompetencja językowa dziecka, stanowić może o jakości edukacji.